

JEAN-PAUL SARTRE FELSEFESİNDE KENDİSİ-İÇİN-VARLIK'IN ONTOLOJİK ANALİZİ

Talip KARAKAYA*

Jean-Paul Sartre fenomenolojik ve ontolojik bir deneme olan *Varlık ve Yokluk*¹ adlı eserinde metafizikle ilgili düşüncelerini belirtirken ontolojide iki önemli sorunun altını özellikle çizer. Bunlardan biri varlığın kaynağı, diğeri de niçin varlık vardır? sorularıdır. Bunlara paralel olarak acaba Sartre, kendi başına gerçekliği olan bilincin dışında varlığı nasıl temellendirmektedir? Bir başka deyişle, varlık nereden gelmektedir? Sartre'a göre bu ve benzeri sorular metafizik boyutta yersiz, saçma, sebepsiz ve gereksizdir. Ona göre niçin varlık vardır? sorusu önemlidir ve bunun yanıtı da kolaydır. Çünkü yanıtlandırılması gereken metafizik değil ontolojidir. Dolayısıyla varlık vardır ve bilinç de bunu ortaya koymaktadır. Sartre'ın eserinde özellikle ve geniş bir şekilde ele aldığı konu şüphesiz bilinç yani kendisi-için-varlık'tır.

Kendisi-için-varlığın en belirleyici özelliğini oluşturan bilinç'in felsefe tarihinde gelişimine baktığımızda önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Fransızca *la conscience*² kelimesinden dilimize geçen bilincin kökeni eski Yunanca'ya dayanır. Yunanlılar bunun için *pnuema*³ daha geniş anlamda *nous*⁴ ve zihin gücünü ifade etmek için de *logos*⁵ kavramını kullanmışlardır. Latinlerin önceleri *spirit*⁶ ismini kullandıkları bilince daha sonra *animo* ve *ratio*⁷ adını verdiklerini görüyoruz. Almanca da ise *Geist* yani *tin*⁸ kavramı bunun karşılığını ifade eder.

Yeniçağın büyük düşünürlerinden René Descartes'in *cogito ergo sum*, düşünüyorum; öyleyse varım⁹, görüşü modern felsefede düalizmin doğmasına yol açmıştır. Bilin-

*Yrd. Doç. Dr., S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi.

¹Jean-Paul Sartre, *L'Être et Le Néant* (Varlık ve Yokluk), Paris: Eds. Gallimard, 1970, s. 683.

²André Lalande, *Vocabulaire Technique et Critique de la Philosophie* (Felsefi Teknik Terimler Sözlüğü), Volume:1, Paris: P.U.F., 1991, ss. 173-176 ; *Dictionnaire de la Langue Française-Le Petit Robert-1*, Paris, 1989, s.369 ; Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, 2.b. Ankara: Ekin Yayınları, 1997, s.119.

³Hilmi Ziya Üiken, *Varlık ve Oluş*, Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968, s.257.

⁴Lalande, a.g.e., Volume: 2, ss. 694-695.

⁵*Dictionnaire de la Langue Française- Le Petit Robert-1*, Paris, 1989, s. 1108.

⁶Lalande, a.g.e., Volume: 2, ss.1020-1021.

⁷*Dictionnaire de la Langue Française- Le Petit Robert-1*, Paris, 1989, s. 71 ve 1611.

⁸Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, 6, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979, ss.319-320.

⁹Emile Bréhier, *Histoire de la philosophie* (Felsefe Tarihi), T.2, 7. éd., Paris: P.U.F., 1996, s.62.

diği gibi Descartes'in cevher düşüncesini, bilinç olarak ele alan Edmund Husserl¹⁰ olmuştur. Descartes'da olduğu gibi ona göre alemden ayrı, kendi başına bilinç yoktur. Çünkü bilinç, daima bir şeyin bilincidir. Dolayısıyla diğerleri gibi bilinç, her türlü deney ve araştırma dışında olup yalnız öz olarak vardır. Husserl bunlara fenomenler ve bunları da öz olarak inceleyen felsefi metoda *fenomenoloji*¹¹ adını vermiştir. Çünkü Husserl'e göre felsefe, ne pozitif bilim gibi açıklamaya ne de sosyal ve psikolojik bilimler gibi anlamaya çalışır. Onun amacı yalnız özlerden oluşan fenomenlerin açıklanmasıdır.¹² Dolayısıyla bu metod, Platon'un ideler aleminde gördüğü *essence*'ı, yani *özü*¹³ yeryüzüne indirmekte ve Descartes'in bilinçle ilgili görüşlerini doğrulamaktadır.

Bilinç konusunda en çok çalışma yapan düşünürlerden biri şüphesiz Husserl'dir. Ona göre bilinç; *empirik ben*'in reel süresi içinde olup, yaşanmış deneyimin tüm ayrıntılarının fenomenolojik birliği, özelliği ve bir yere *çevrilmiş olma*'dan meydana gelen fenomenler yığınağıdır.¹⁴ Diğer bir anlatımla, alemsiz bilinç, bilinçsiz alem olamaz. Zira insan varlığı, alemde varlıktır.¹⁵ Çünkü her bilinç, bir şeyin bilinci olduğundan sonsuza kadar uzayabilir. Edmund Husserl'e göre bilinç, aktüel olan ve aktüel olmayan¹⁶ diye ikiye ayrılır. Aktüel bilincin en dar anlamı, dikkate dayanır. Ona göre insanın özelliği alemde varolmaktır. Dolayısıyla bilinç, yöneldiği hedefle birlikte ve onunla içiçedir. Husserl aynı zamanda bir *öz araştırmacısı* olduğundan ona göre öz bilimi, olgusal bir bilim değil, bilinçle ilgili bir kavramdır. Olgusal niteliklerinden arındırılmış, arıtılmış olan salt bilince dönerek özler aranır. Çünkü her şey bilince, deneyle verilir.¹⁷

Sartre'a göre kendisi-için-varlık, ruh ve bedenden oluşmaz, onu bir bütün olarak yaşar. Yaşamak; oluş, değişim ve ölümlerle sona ermek olduğundan her yaşama bilincinin bir oluş, bir değişim ve bir gelişimi vardır. Çünkü kendisi-için-varlık bunu, canlı varlığın bilinci, değişiminin, ihtiyarlanmanın, yıpranmanın, gelişiminin veya sona ermenin fark edilmesi olarak algılar. Buna Martin Heidegger *tasa*¹⁸ Sartre da *iç bulantısı*¹⁹, der.

¹⁰Edmund Husserl, *Méditations Cartésiennes* (Kartezyen Üzerine Düşünceler), Trad. de L'Allemand par Emmanuel Lévinas et Gabrielle Peiffer, Paris:Vrin, 1947, s. 172.

¹¹Edmund Husserl, *Idées Directrices Pour Une Phénoménologie* (Bir Fenomenoloji İçin Temel Düşünceler), Trad. P.Ricoeur, Paris: Gallimard, 1950, s. 144.

¹²Emmanuel Lévinas, *La Théorie de l'intuition dans la phénoménologie de Husserl* (Husserl'in Fenomenolojisinde Oluş Teorisi), Paris: Félix Alcan, 1930, s.15 ve 186.

¹³Bréhier, *a.g.e.*, T.1, 8. Ed., Paris: P.U.F., 1997, s.109.

¹⁴Stanislas Breton, *Conscience et Intentionnalité* (Bilinç ve Yöneliş), Paris: Ed. Emmanuel Vitte, 1956, s.77 ve ss. 94-105.

¹⁵Martin Heidegger, *L'Etre et Le Temps* (Varlık ve Zaman), Trad.Vezin, Paris: Gallimard, 1986, s.144.

¹⁶Husserl, *a.g.e.*,ss. 82-85.

¹⁷Ahmet İnam, *Edmund Husserl Felsefesinde Mantık*, Ankara: Vadi Yayınları, 1995, ss. 18-19.

¹⁸Heidegger, *a.g.e.*, s. 306.

¹⁹Jean-Paul Sartre, *La Nausée*(*Bulantı*), Paris: Gallimard, 1938, s.172.

Bilinçle ilgili bu genel değerlendirmeden sonra onun objeyle olan ilişkisinden de bahsetmek gerekir. Bu bağlamda bilinç, bir bütün olarak ele alınmak zorundadır. Kavrayan özne ve kavranan nesnedir. Ne öznesiz nesne, ne de nesnesiz özne düşünülebilir. Çünkü onlar birbirlerini tamamlayan birer karşıtlardır. Bilinç, ne iç düşünme (*réflexion*), ne içebakış (*introspection*), ne de tüme varış (*induction*)²⁰ bilinebilir. O edim halinde sezilebilir. Çünkü bilinç, özne-nesne ikilisinin bir araya gelmesiyle oluşur. Nesnenin, bilinç dışında bir mekanda ve belirli bir uzaklıkta olduğu söylenemez. Özne-nesne bağıntısını, ne öznenin nesne sebebi, ne de nesnenin özne sebebi olarak değerlendirmek doğrudur.

Edmund Husserl'e göre bilincin, nesneyle olan bağıntısı önemlidir. Algılama, duyumsama, arzulama, sevme, inanma edimlerinde bilincin kendisiyle bağlantı kurabileceği şey bana bir biçimde verilmiş olmalıdır.²¹ Diğer bir anlatımla, her bilinç ediminde bir nesneyle bağlantı kurulur veya her bilinç ediminin yöneldiği bir nesne vardır. Bir diğer anlatımla bilinç, yönelimseldir, yani o edimlerinin her birinde hep bir şeyin bilincidir.²²

Fenomenoloji alanında Edmund Husserl, yalnız Alman düşünürlerine değil Fransız düşünürlerine de öncülük etmiştir. Jean-Paul Sartre ve Maurice Merleau-Ponty²³ bunlardan bazılarıdır. Maurice Merleau-Ponty'nin *Phénoménologie de la perception* (Algının Fenomenolojisi) adlı çalışması bu alanda önemli eserlerden biridir. O, bu konuda Husserl'le aynı düşünmesine karşın, Sartre ile yolları ayrılmaktadır. Burada ayrıca Maurice Merleau-Ponty'nin ontoloji ile fenomenoloji arasında ayrıntıya dikkat ettiğinin altını da çizmemiz gerekiyor. Onun fenomenoloji anlayışı, egzistansı-varoluşu temele alan bir fenomenolojidir. Bu kavram bizi, doğrudan zamana bağlı koşullar dahilinde yaşamakta olan bir yaşam deneyimine götürür. Burada insan, kişisel yaşantısına sahiptir. Yani insanı somut varlığından ayrı düşünmek olanaksızdır. Dolayısıyla Husserl fenomenolojisinin önemli kavramlarından biri olan *intentionalité*-yönelmişlik, Maurice Merleau-Ponty'de transendental bir bilince ait değil, öz bedeninin bir yönelmişliğidir. Buna *Egzistansiyel Fenomenoloji*²⁴ denilir.

Edmund Husserl'den sonra bilincin, felsefede daha da etkin ve önemli konuma geldiğini görmekteyiz. Gerek materyalist gerek idealist düşünürlerde çok ciddi bir tartışma konusu olan bilinç acaba yalnız insana özgü bir olay mı? İnsana ait bilinç, yalnız özne-

²⁰Ülken, a.g.e., s. 290.

²¹Edmund Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Çev. Harun Tepe, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1997, s.14.

²²Husserl, a.g.e., s. 14.

²³Roger Vernaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, Çeviren: Murtaza Korlaelçi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, No: 67, 1994, ss. 27-28.

²⁴Kenan Gürsoy, "Maurice Merleau-Ponty'de Şuur-Ben İlişkisi", *Türkiye I. Felsefe, Mantık, Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 19-21 Kasım 1986, Ankara, Emek Matbaacılık, Temmuz 1991, s. 29.

yi mi yoksa objeyi de kapsar mı? Onun kaynağı nedir? Özellikle Sartre felsefesinde yeri ve önemi nedir? İşte bu ve benzeri soruların yanıtını aramamız gerekiyor.

Daha önce belirttiğimiz gibi kendisi-için-varlık'ı, kendisinde-varlık'tan ayırt eden en önemli özellik bilinçtir. Çünkü Sartre, bilinç-nesne uyumsuzluğuna önem vermez. O, kendisi-için-varlığı uygun koşullarda dış gerçekliği algılayabilenlerden biri olarak değil, gerçekliğin oluşturulmasına katılan bilinçli varlık olarak ele alır. Bilincin cevherle hiçbir ilgisi yoktur, o saf bir görüntüdür. Felsefe tarihine baktığımızda pek çok filozofun felsefesinin temeli öze²⁵ dayanır. Bu kavram onlarda önemli yer tutar. Özellikle dinsel, kavramcı ve fenomenolojik olarak karşımıza çıkan öz, tüm fenomenlerin gerisinde bulunan dayanaktır. Diğer bir anlatımla o, varlığı sebebiyle başka hiçbir şeye gereksinim duymaz. Kendisi olmadan bir şeyin varolamayacağı özelliğe sahip olduğundan nitelikleri değişse bile varolmaya devam eder. Dinsel özcülüğün Antik düşünürlerinden en büyük temsilcisi Platon'dur. Ortaçağda Saint Augustin'in bu düşüncüyü savunduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan ise kavramcı özcülüğün ilk temsilcisi olan Aristo, metafiziğinde bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Fenomenolojik özcülüğün en büyük temsilcisi hatta kurucusu kabul edilen Edmund Husserl, özellikle *Méditations Cartésiennes* (*Kartezyen Düşünceler*) adlı eserinde; bilincin nesneye çeşitli biçimlerde yani geçmiş, şimdi ve gelecek zaman olarak, gerçek veya olabilir olarak, sevilen veya korkulan olarak yöneldiğini ayrıca dünyanın belli bir anlamda daha önceden de olduğu gibi benim için her zaman burada var olduğunu belirtir.

Diğer taraftan ise fenomenologlardaki gibi Sartre'da da *klasik psikoloji*²⁶ ile karşımıza çıkan *spiritualist realizm*²⁷'in reddedildiğini görmekteyiz. Bilinç yalnız değil, başka varlıklarla ele alınmakta ve özellikleri ortaya çıkmaktadır. Çünkü onun en belirgin özelliği, hiçbir zaman kendi kendisi ile tamamlanamaz olmasıdır²⁸. Sartre bu görüşünü Husserl'in bilinçle ilgili düşüncelerine dayandırmaktadır. Ayrıca Sartre'a göre, bilincin içeriği de yoktur²⁹. Bilinci, kendi kendine bir varlık olarak da kabul etmek olanaksızdır. Kendisi-için-varlığın diğer bir özelliği bilince sahip olmasıdır. Başka bir anlatımla, her şeyin bilinç-nesne ilişkisi içerisinde değer kazandığı bir felsefede, bilincin önemli bir konumunda olduğu³⁰ açıktır ortadadır.

Sartre'a göre bilinç boş olduğundan dolayı doldurulması gerekir ve aynı zamanda doğrulanmaya sürekli eğilim gösterir. Diğer bir anlatımla bilinç, kendinde-varlık'la kendisi-için-varlığın bir çeşit sentezi haline gelmeye çalışır. Ona göre bilinç, nesnel dünyanın ve kendinde-varlık'ın dışında değildir. Yani bilinç, Kant'ın veya Husserl'in *deney*

²⁵Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, 2.b., Ankara: Ekin Yayınları, 1997, ss. 533-534.

²⁶Jean-Paul Sartre, *L'Imagination (Düş Kurma)*, 8.éd., Paris: P.U.F., 1981, ss.139-144.

²⁷Sartre, *a.g.e.*, s.144.

²⁸Sartre, *a.g.e.*, s.24.

²⁹Sartre, *a.g.e.*, s.17.

³⁰Sartre, *a.g.e.*, ss. 111-258.

üstü öznesi'ne benzemez ve kendisi nesne de olmadığından nesnelere dünyası kapsamında yer alır. Yine Sartre'a göre bilinç yani kendisi-için-varlık, mutlak olarak saydam ve tam bir boşluktur. Bilincin nesnelendirilmesi, başka bir bilincin ve daha sonra da öznenin kendisinin nesnesi olarak ben'liğe dönüştürülmesi çeşitli aşamalardan geçer. Bu aşamaların birinde bilinç, kendini yalnız bir başka öznenin nesnesi gibi algılar fakat bu aşamada kendini tam olarak bilemez.

Sartre, denemelerinden birinde Fransızların Descartes'ten beri Kartezyen³¹ görüşle yaşadıklarını belirtir. Burada mübalağa yapmamakla birlikte pek çok Fransız düşünürünün bundan nasibini aldıklarını itiraf etmek gerekir. Bu etkileşimden biri de Sartre'nin kendisi olmuştur. Yalnız o değil, Alman düşünürlerden Hegel, Husserl ve Heidegger'den³² de büyük ölçüde etkilenmiştir. Martin Heidegger'in etkisini eleştirisine rağmen, özellikle *Varlık ve Yokluk* adlı eserinde açıkça görmek olanaklıdır.

Başta bilinç konusu olmak üzere Descartes ve Husserl'den ayrı düşünen Sartre, bu konuda ayrıntılarını gizlemez, ortaya koyar. Çünkü onun için bilinç, düşünce öncesi temel veridir. Örneğin, bu kalem, şu kitap veya şu araba ... gibi şeylerin belirtilmesi. Oysa Descartes'in *cogita ergo sum*³³ da kendisi ile başladığı şey, düşünen bilinçtir. Bu da kendini bir nesne olarak ortaya koyar.

Husserl'in dediği gibi her bilinç, bir şeyin bilincidir³⁴. Aşkın bir nesnede yer almadığından onun hiçbir içeriği de yoktur³⁵. Bunu şu şekilde örnekleyebiliriz: Bu sandalyeyi diğerlerinden ayırıyorum. Sandalye bir içerik olarak *bilimcimde* değildir. Uzaydadır, yani bir masanın, bir pencerenin yanında veya nerede olursa olsun herhangi bir yerdedir. Onu içkin olarak değil, bilinci aşan olarak bilirim. Husserl'in düşüncesinin tersine, algı söz konusu olduğunda bilincin nesnesi, aşkın ve var olarak bulunur. Sartre, bu konuda Husserl'i değil Heidegger'i izler. Kendisi-için-varlığı bilince dayandıran Sartre, ona başka özellikler de kazandırmaktadır:

a-Kendisi-için'in kendisinde- varlık olma uğraşı

Sartre'a göre bilinç nasıl doğmaktadır? Bunun yanıtını yine onun düşüncelerinde aramamız gerekiyor. Bir başka sorun, bilincin kendisini *causa sui* yani kendi kendinin sebebi³⁶ olarak nasıl yaratabileceğini anlamada ortaya çıkar. Burada şunu da eklememiz gerekmektedir. *Ben-özne*³⁷ düşünme öncesi bilinç değil, fakat düşünen bilinç düzeyinde doğar. Ben-özne, bilincin kendi üzerine düşünmesi ile varlık kazanır ve nesne konu-

³¹Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi*, Çev. Aziz Yardımlı, Cilt: 9, İstanbul: İdea, 1990, s.11.

³²Copleston, a.g.e., s. 11.

³³Bréhier, a.g.e., "Descartes", T.1., s. 63.

³⁴Husserl, a.g.e., s.109.

³⁵Sartre, a.g.e., s.17.

³⁶Kenan Gürsoy, *J.-P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, 2.b., Ankara: Akçağ Yay.,1991, s.39.

³⁷Sartre, a.g.e., s. 685.

muna gelir. Çünkü böyle bir durumda bilinci yaratabilecek hiçbir aşkın ben yoktur. Sartre, bilinci varlığa bağlamakta ve oluşumuzu ona dayandırmaktadır.

Sartre'a göre varlığa bağlı olarak doğan bilinç, hem kendisi olmak hem de kendisinden kurtulmak yani bir diğer varlığa geçmek ister. Diğer bir anlatımla, kendisi-için, kimliğini ve konumunu koruyarak varlık hüviyeti kazanmak ve kendisinde-varlık sahibi olmak istemektedir. Çünkü Sartre'a göre niçin varlık vardır? sorusu dışlanırken, niçin bilinç vardır? sorusu öne çıkmaktadır. Ona göre bilinç, varlıktan devamlı ayrılma veya uzaklaşma yoluyla var olmaktadır. Hatta bunu daha da ileri götürürsek bilinç, ancak bir olumsuzlama veya yokluk süreci yoluyla var olur.

Yukarıda belirttiğimiz gibi ontolojik boyutta kendisi-için-varlık, *varlık*³⁸ karşısında bir eksiklik ve bir yokluk tür. Çünkü kendisi-için-varlık, kendinde ve kendi varlığının eksikliği olandır.³⁹ Onun arzusu, kendisinde olabilmeyi gerçekleştirmektir. Dolayısıyla bilincin en büyük amacı, kendi kendisine adapte olmayı istemek ve kendi yokluğundan, kendi varlığına sığınma zorunluluğunu göstermektir. Bilincin varolabilme uğraşı, kendi kendisi ile dolu ve kendi varlığının temeli olmak içindir. Sartre bunu kendisi-için'in projesi⁴⁰ olarak adlandırır. Dolayısıyla bilinç, her iki varlık türünü de kapsamına alabilecek bir *kendisinde-kendisi-için*⁴¹ olmak zorundadır. Bununla bilinç, kendisinden bekleneni sağlayacak, kendi kendisi ile dolu olacak, saçma olma durumundan kurtulacak ve özellikle kendi kendisinin temeli olabilme olanağına kavuşacaktır.

b- Kendisi-için-varlık donuk değil, hareketlidir

Bilindiği gibi *fenomenolojik*⁴² bir idealizmden yola çıkan Sartre, felsefesine klasik dünya ve *ben* ilişkileri görüşünün Husserlci eleştirisiyle başlar. *Ben'in Aşkınlığı'nın* (*La Transcendance de l'ego*) ve *yönelmişliğinin* (*intentionalité*)⁴³ aynı zamanda bir olumsuzluk olduğunu öne sürerek, *bilincin bir şeyin bilinci*⁴⁴ olduğunu savunan Husserl'in bu düşüncesini kabul eder. Bununla birlikte o, buna paralel olarak bilinci; nesnelere kurtarıp, onu dünyanın kurucu ilkesi kabul ederek, Husserl'in görüşlerinden daha da ileri boyutlara gidilmesi gerektiğini vurgular. Sartre bunu önce *L'imagination* (Düşurma) ve daha sonra yayınladığı *L'imaginaire* (Düş)⁴⁵ adlı eserlerinde imgenin yönelimsel özelliği üzerinde durarak imgeyi bir nesne olarak değil, bir edim olarak ele alır. Diğer taraftan, imgelemsel bilincin en belirgin özelliği, olumsuzluğudur. Dolayısıyla yönel-

³⁸Murtaza Korklaeçi, "Varlık ve Öz-I", *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı: 37, 2003, Ankara, ss.19-21.

³⁹Gürsoy, a.g.e., s. 30.

⁴⁰Sartre, a.g.e., s. 625.

⁴¹Sartre, a.g.e., s. 29.

⁴²Sartre, a.g.e., s. 15.

⁴³Sartre, *L'Imagination*, 8.éd., Paris: P.U.F., 1981, s.,140.

⁴⁴Sartre, *L'Être et Le Néant*, Paris: Gallimard, 1970, s. 27.

⁴⁵Sartre, *L'Imagination*, 8.éd., Paris:Gallimard, 1970, s. 21 ve 83.

mişliğin durağanlaştırılması, yaşantı fenomenolojisinin bir özgürlük varoluşçuluğuna doğru aşılmasını sağlar.⁴⁶ Burada hemen şunu belirtmemiz gerekir. Aşkın Ben, Sartre'e göre bir bilinç verisi olmadığı gibi, bilincin konu edindiği bir düşünce nesnesi de değildir. Kendisi-için-varlık'ın en önemli özelliklerinden birinin donuk değil, akıcı olduğunu belirttik. Kendinde-varlık nasıl nesnel dünyanın benzeri ise kendisi-için-varlık da insan bilincinin varlığına karşılıktır. Fakat bu iki varlık, varlıkbilimi açısından farklıdır.

Kendinde-varlık, kendisi-için-varlık'tan önce gelir. Kendinde-varlık daha öncede belirttiğimiz gibi eksiksiz varlıktır. O bütün halinde olup, değişmez ve kendi kendine tamdır. Oluştan yoksundur. Varlığının sebebi yoktur. Ne kendisiyle ne de kendi dışında herhangi bir şeyle bağlantısı vardır. Tamlığa ve ölümsüzlüğe sahiptir. Yaratılmamış olup, başka bir varlıkla da birleşmeyendir.⁴⁷ Fakat kendisi-için-varlık ise kendinde-varlık olmadan anlaşamadığı gibi orijinal bir yokluk sayesinde kendinde-varlık'tan meydana gelmiştir. Bu oluş bir yokluk hareketine dayanır. Yokluğun kaynağı bilinemediği gibi, bir sır olarak da kalır. Kendisi-için-varlık, kendini kendinde-varlık'tan ayrı ve uzakta bulur. Bu durum tek ve parçalara ayrılmayarak meydana gelir.

Sartre'a göre yokluğu dünyaya getiren varlıkta yani kendi öz varlığında, varlığının yokluğu sorusu yer alır. Yokluğun dünyaya getirilmesini sağlayan varlık, kendi öz yokluğudur. İnsan yokluğun dünyaya gelmesini sağlayan varlıktır.⁴⁸ Sartre'a göre, yokluğun araya girmesiyle kendisi-için-varlık, kendinde-varlık'tan ayrılır. Çünkü ona göre bu yokluk, insanla veya insan bilinciyle dünyaya gelir. Sartre yoklukla ilgili düşüncesinde Hegelci diyalektik yerine fenomenolojik bir düşünceyi öne alır.⁴⁹ Bilindiği gibi Hegel'e göre varlık ve yokluk⁵⁰ diyalektik kavramlardır. Oysa bu durum Sartre'ın fenomenolojisinde varlık, yokluğa değil, yokluk varlığına tabidir. Çünkü yokluk, varlığı tamamlayan soyut bir fikir olmadığı gibi, varlığın kendisinde bulunması da olanaksızdır. Ayrıca yokluk, kendisinden yokluk hareketi için kuvvet alır, tamlığa sahip olan ve sorumsuz bir şeye gereksinim duyar. Dolayısıyla yokluk, iğreti ve sonradan gelen varlığın özelliği olmaktadır. Sartre'ın bu görüşünün St. Augustine'nin felsefesine dayandığını⁵¹ belirtebiliriz.

c- Kendisi-için-varlığın yokluğu içermesi

Sartre, *Varlık ve Yokluk* adlı eserinde insanla ve onun bilinciyle dünyaya gelen yokluğu, kendisi-için-varlık'da yalnız olarak değerlendiremeyeceğini söyler. Yokluğun te-

⁴⁶Sartre, a.g.e., s. 140.

⁴⁷Gürsoy, a.g.e. s. 17.

⁴⁸Gürsoy, a.g.e. ss. 26-27.

⁴⁹Sartre, a.g.e., s. 53.

⁵⁰G.W.F. Hegel, *Phénoménologie de l'esprit*, Trad. par G. Jarczyk et P.-J. Labarrière, Paris: Gallimard, 1993, s. 79, 110.

⁵¹Frank Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, Çev. Vahap Mutal, 2.b., İstanbul: Dergah Yay., 1992, s. 88.

meli insana bağlı olarak ortaya çıkar. Bunu Sartre bir kahvede bulunmayan Pierre adlı şahısı örnek göstererek anlatır. Bu kişinin kahvede olmadığını görür ve onun yokluğuna kendisinin onu orada bekleyişi sebep olmuştur. Kahvede insanlarla Pierre arasında bir bağ kurar, onu arar ve olmadığını anlar. Bunu bir başka örnekte şöyle belirtebiliriz: Bir vazoyu algımlarken, algılayan bilinç kendisinin vazo olmadığını ortaya koymakta ve kendisini vazo olmayan şey olarak nitelendirmektedir. Sartre'a göre algılanan şey, tüm karşılaştırmalardan ve tüm meydana getirmelerden önce, bilinç karşısında bilince ait olmaksızın bulunur.⁵²

Yukarıda da görüldüğü gibi, kendi kendini algılamak isteyen bilinç, büyük bir sorunla karşı karşıya gelmekte, böyle bir algılamaya sahip olabilmek için de kendisinden uzaklaşmaktadır. Sartre bu durumu *eksiklik*⁵³ olarak nitelendirmekte ve kendisi-için-varlığın varlık özelliğinde olamayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla bilincin varlık açısından bu eksikliğe sahip olması, yokluğu gerektirir. Çünkü kendisi-için-varlık, eğer kendisi değilse bu durum özdeşlik prensibine aykırı olmakta ve kendisinde-varlığın kendisiyle tam uyum halinde olmasıyla örtüşmektedir. Bir başka deyişle, bilincin, kendi kendine görünüşü onu kendinde hem bilen hem bilinen konumuna getirmekte ve ayrıca kendi kendisi olamama durumuna itmektedir. Biz bilinci, kendi kapsamında incelediğimizde varlığından değil, sadece bir boşluk olarak değerlendirebilecek yokluğundan bahsederek anlayabiliriz. Bilindiği gibi klasik psikoloji bizim için kendine özgü bir dünya sunar. Çünkü onda bizim düşüncelerimiz yer almaktadır. Ona göre nesnel dünya dünyanın bir bölümünü oluşturur. Bunlar, kendimiz için tanıdığımız dış dünyadır. Aynı zamanda bunlar, bilincin de temelidirler. Sartre'a göre bilinç, bir devamlılıktır ve ondan başka hiçbir şey değildir. Çünkü bilincin özden başka bir şeyi yoktur. Bu, onun için önemli bir özelliktir. Her durumda bilincin büyüklüğü, varlığın kendisinden oluşur. Bu büyüklük bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Önemli olan tanınmayı tanımak ve onunla karşılaşmaktır. Zira kendisi yani bilinç, ne varlığı ne de yokluğu tanır. Fakat bu bilinen varlık, yokluğa ilişkindir ve dolayısıyla kendisi tek başına bir şey değildir.

Diğer taraftan Husserl bilincin, herhangi bir şeyin bilinci olduğunu belirterek, onun bir nesnenin önceliğini kabul etmeyen bir biçimi oluşturduğunu, söyler. Bilinçle ilgili düşünceler açıklandığı zaman bilinen nesnenin incelenmesi her zaman ilgi çekmiştir. Fakat Sartre için hiçbir zaman bilinci oluşturan bir nesne ile karşılaşılmaz. Çünkü o, bize yokluktan başka bir dünyanın olmadığı söyler. Bu durumda Sartre'a göre varlık nedir ve bilinç nasıl oluşur? Burada kendisine göre ayrıntıyı oluşturan varlıktır. Varlık düşüncesi nesnenin oluşumunda açıklanır. Heidegger'e özgü düşünceyi oluşturan bilincin tarifini Sartre yeniden şekillendirir: Bilinç, varlığın temelini oluşturan sorundur. Burada açıklanan varlık kendisine bağlı olmayan yoklukla aynı anlama gelir. Sartre'a göre insan bir

⁵²Sartre, *a.g.e.*, s. 214.

⁵³Gürsoy, *a.g.e.* ss. 27-28.

meyvenin çekirdeği gibidir. Bilinçle varlık arasında böyle ayrıntılar vardır. Bilinç, yokluğun gerçekleşmesi veya varlığın kendini ortaya koyması demektir. Böylece yok olma veya yok etme görüşü ortaya çıkar. Buna yokluğu yok etme diyebilir miyiz? Sartre'a göre herhangi birisi orada yoksa aradığım kişinin düşüncesi orada kalır ve ben yokluğu oluştururum. Bilinç, kendisinden başka varoluşu yok kabul eder. Bu başka bir düşünceye göre oluşturulmuş demektir. Ben kendi düşüncemi oluşturabilir miyim? Bununla beraber varoluştan, herhangi bir şeyden veya herhangi birinden olmam gerekir. Dolayısıyla bilincin, kendinden başka varlığa gereksinimi vardır. Çünkü o, kendi varlığının sorunu olduğundan aynı anda ne kendisi ne de kendi dışında varlık olabilmektedir.

d) Kendisi-için-varlık'ın özgür olması

Kendisi-için-varlık'ın bir diğer özelliği, onun özgür olmasıdır. Bununla ilgili olarak Sartre'ın eserlerinin pek çok yerinde bu düşüncelere rastlanılır.⁵⁴ Konumuzu yakından ilgilendirdiği için biraz bunun üzerinde durmamız gerekiyor.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi yokluk dünyaya insanla gelmektedir. İnsanın varlığı ile yokluğu meydana getiren şey nedir? Bu sorunun yanıtı şüphesiz özgürlük olmaktadır. Burada söz konusu olan insan doğasının bizzat kendisidir. Sartre, insanın varlığı ile özgürlüğü arasında hiçbir ayrılık olmadığını, insanın özgür olmaya mahkum⁵⁵ olduğunu belirtir. Sartre'ın felsefesi⁵⁶ genel anlamda özgürlük felsefesidir. Özgürlüğün bilincine *anxiété* yani sıkıntıyla ulaşılır. Bununla özgürlük kendini açığa çıkarır.⁵⁷ Dolayısıyla Sartre'a göre yokluk, özgürlük ve sıkıntı arasında sıkı bir bağlantı bulunur. Bunlar kendisi-için-varlığın en belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Sartre *L'Être et le Néant*'da özgürlüğü ayrıntılı olarak ortaya koymakta ve bu özgürlük, insanın varoluşundaki yokluk gibi görünmektedir. Ona göre nesnelere, varoluşun özünü oluşturur. Özgürlük bir varlık gibi değildir. O insandır ve varlığın yokluğu demektir. Özgürlük, insanda yoklukla oluşur. Bir başka deyişle özgürlük, yokluğun olabilirliği demektir. Yokluk konusunda insanın özgürlüğünde bir sorun vardır. Varlıkla yokluk bizim özümüzdeki ayrıntılardır.

Sartre düşüncesinde özgürlüğü incelemek, doğrudan doğruya kendini yani kendisi-için-varlığı incelemek demektir. Onu incelemek, varlığı üzerinde inceleme yapmaktır. Her felsefi kavram gibi özgürlük de felsefi düşünceyi incelemeye izin verir. Felsefe yalnız soyut düşüncelerden oluşmaz. Dolayısıyla özgürlük genel olarak tarif edilebilecek bir kavram da değildir. Bu, bütün felsefi dillerin ve bireyselliğin bir gerçekliğidir. Öz-

⁵⁴Sartre, a.g.e., ss. 487-612 ve *Existentialisme est un humanisme (Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir)*, Paris: Nagel, 1946, s.37.

⁵⁵Gürsoy, a.g.e. s. 93.

⁵⁶Michel Contat, *L'Existentialisme in Magazine Littéraire*, No:320, Avril, 1994, s. 18.

⁵⁷Sartre, a.g.e., s. 37.

gürlüğün konusu nesneye dayanır ve bir değer taşır. Her felsefi konu gibi özgürlük de reddedilen bir düşünceyi ele almaz. Özgürlüğü düşünmek gerekir. Özgür olmak belki bir yakalanmadır. Varoluşçuluk yalnızca varoluş felsefesi değil, aynı zamanda mutlak özgürlüktür. Bu, Sartre'ın varoluşçuluğunun en önemli nedenlerinden biridir. Sartre'a göre özgürlük, insanlık varoluşunun temel verisidir. Sartre, biz özgürüz fakat özgür olmayı seçemiyoruz, özgürlüğe bağlıyız ve dünyaya atıldık, der. O burada Martin Heidegger'le aynı düşündür. Sartre felsefesinde özgürlük, kendisi-için-varlığın yalnız ne içinde, ne dışında, ne de karşısındadır, o tamamındadır. O mutlak ve sınırsızdır. Her şeyi seçen bu özgürlüktür. İnsanın özgür olması gerekiyorsa bunun engellenmemesi ve varolması için de seçmesi gerekir. Özgürlük varoluşla aynı anlamdadır ve insan, özgürlüğünü bununla gerçekleştirir. Diğer taraftan ise biz kendi sorumluluğumuzu göz önünde bulundurmak zorundayız. Çünkü kendimizden sorumluyuz. Mutlak özgürlük, mutlak sorumluluğu gerektirir. Ben hiçbir zaman özgürlüğümü sınırlandıramam, çünkü o sınırlı kalmaz.

Sartre bu konuda düşüncelerini net olarak açıklamaktadır. Zira özgürlük, onun felsefesinde mutlaktır. O daha çok olağan üstüdür. Bir başka deyişle, insan özgür olmaya mahkumdur. Çünkü Ona göre özgürlük, yokluktan önce ortaya çıkar. Bu insanlık gerçeği için varlığı seçmektir. Hiçbir şey insanın ne içinden ne de dışından gelir. Bununla birlikte özgürlük, bir varlık değil, insanın bizzat kendisi ve kendi varlığıdır. Ben bununla hem iyiyi hem de kötüyü ortaya çıkarabilirim. Dolayısıyla özgürlüğü inceleyebilir ve ondan yararlanabilirim. İnsan yaptığı her şeyden sorumludur ve özgürlüğü tarif de edilemez. Sartre'a göre özgürlük, varlık olayıdır. Özgürlüğe mahkum olmak demek, insanın varolması demektir. Bu da varlığın yokluğu anlamını içerir. Çünkü bilincin özü her zaman özgürlüğündedir. Bilinç, kendi özüyle ve özgürlüğüyle oluşur. Sartre'a göre özgürlük, gereksizcilğe yer bırakmaz ve mutlaktır.

e) Kendisi-için-varlık, olay özelliğine sahiptir

Olay özelliği sayesinde kendisi-için-varlık, kendini bir eksiklik veya varlığın baskısından kurtuluş olarak tanıır. O kendi kendisinin temeli değildir. Varlığın ortasında yokluk sahasına girmiştir ve sebepsiz yere bir dünyaya bırakılmıştır.⁵⁸ Sartre'a göre gerçek dünyayı ve kendisi-için-varolan dünyayı yaratan insandır. Fakat her birimizin yaratmış olduğu dünyada ön gördüklerimiz, amaçlarımıza göre değişir. Olay özelliği de Sartre'ın felsefesinde önemli bir yer tutar. Bu özellik olmasaydı bilinç, dünyayla olan ilgisini kopuk bir özgürlükle kurmak zorunda kalırdı. Bununla birlikte kendisi-için-varlık'ın denetlediği özgürlük, içinde bulunduğu durumla daralmıştır. Buna rağmen onun özgürlüğü gerçek bir özgürlüktür ve olay özelliğinde bile o kendi özgürlüğüne bağlıdır. Bundan dolayı insan

⁵⁸Sartre, a.g.e., s. 36.

tüm eylemlerini ortaya koyar ve kendisi-için-varlık, yaptıklarının tümünden sorumlu olur. Sartre'in varoluş felsefesinde özgürlük ve seçim, sorumluluk⁵⁹ üzerine kurulmuştur. Bu varsayım yeni değildir. Sartre'a göre her insanda evrensel bir öz bulmak olanaklı değildir. Toplumlar ve insan grupları arasında değişik koşullar bulunmaktadır. Tarih ve kültür insanın içinde bulunduğu koşulları değiştirme olanağı sağlar. Örneğin liberal ve kapitalist toplumlarda fakir ve zengin sınıfları vardır. Sartre'a göre öznel ve nesnel sınırlar vardır. Nesnel sınırlar her yerde görülür. Bu kendi varlığını başkalarına göstermek demek değildir. Bu özgürlük demektir. Çünkü bütün insanlar kendi farklı tasarıları ve çalışmaları konusunda özgürdürler. Her defasında bunlar ve bu farklılıklar sınırlıdır. Bu da insanlık durumunu oluşturur. Sartre'ın dediği gibi bunun içinde her tasarımın evrensel bir değeri vardır. Bizzat kendim seçerek ve diğer insanların tasarımını anlayarak evrenselliğimi oluştururum. Sartre'ın burada dikkatini çeken şey, özgürlük ve yokluk arasındaki ilgidir. Her insan bir insanlık biçimini gerçekleştirir. Yine her insanın özgürlüğü, evrensel tarihi oluşturur ve buna bağlı olarak insanın oluşumu tarihseldir. Sartre'a göre varoluş ile özgürlük arasında hiçbir fark olmadığı gibi varlık ile yokluk arasında da hiçbir fark yoktur. Sartre'a göre insanın sorumluluğu ortak bir noktayı oluşturur. İnsan özgürce seçebilme olanağına sahiptir. Fakat insanın kişisel olayları, başkalarının dışındaki olaylardır. Sartre'ın bu düşüncelerine dayanarak sorumluluğun başlı başına bir görev gibi anlaşıldığını söyleyebiliriz. Genel olarak varlığın bu durumda bir nedeni yoktur. Sorumluluk insanın varlığının bölünmezliğidir. Bilinci, özgürlüğü oluşturur. Özgür olmak, sorumlu olmaktır.⁶⁰ Bu durumda sorumluluk insan gerçeğinin başlıca özelliklerinden biridir.

f) Kendisi-için-varlık, değer ve olanağa sahiptir

Bu felsefi sorunun yalnız Sartre'da⁶¹ değil, ondan önceki düşünürlerde de var olduğunu görmekteyiz. Antik dönemde kısmen Platon'un felsefesinde de yer alır.⁶² Platon, genel anlamda mümkün ve belirsiz yer vermeyerek, sınırı ve belirliyi İde'ler aleminin temeli kabul etmiştir.⁶³ Mümkünün geleceğe doğru bir açılış, bir proje şeklinde anlaşılması çağımızda Heidegger ve özellikle Sartre felsefesinde yeniden ortaya çıkmıştır. Heidegger'e göre mümkün, ölüm önünde duyulan *yok olma* yani *néantisation korkusu*'na⁶⁴ dayanır. Çünkü mümkün, zamanın geleceğe doğru uzanan üçüncü boyutuna aittir. Bu aynı zamanda sonlu varlığımızın kaderi önünde duyulan dehşet ve korku duygularına bağlı sırlı bir sezgidir. Dolayısıyla bu hiçbir zaman akli ve doğal olamaz. Çünkü kendi-

⁵⁹Paul Foulquié, *a.g.e.*, ss. 58-65.

⁶⁰Sartre, *Existentialisme est un humanisme (Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir)*, Paris: Nagel, 1946, s. 47 ve ss. 73-74.

⁶¹Gürsoy, *a.g.e.*, ss. 30-32.

⁶²Bréhier, *a.g.e.*, Volume-1, ss. 108-113.

⁶³Bréhier, *a.g.e.*, ss. 108-113.

⁶⁴Heidegger, *a.g.e.*, s.305

si-için-varlık, öz olmadan önce varoluştur. O yokluktan kurtulma çabası sayesinde geleceğe doğru bir fikir, bir plan halinde kendini ortaya koyarak bu olanağı gerçekleştirmek ister.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi olanak, kendisi-için-varlığın kendinde-varlık'la birleşmesi ve kendini kaybetmiş olması, demektir. Çünkü kendisi-için-varlık; hiç durmadan, kendinde varlıkla birleşmek ve varlığındaki boşluğu doldurarak tamlığa kavuşmak için kendini aşmaya, çalışır. Oysa bu olanaksız bir istek ve uğraştır. Kendisi-için-varlık, ne kadar uğraşsa da tamlığa hiçbir zaman erişemez. O tamlığa kavuşma arzusundan dolayı sıkıntı içindedir. Bundan dolayı kendisi-için-varlık, kendi varlığından tedirgindir. Çünkü ulaşamadığı tamlık tarafından rahatsız edilmektedir.

g)Kendisi-için-varlık zamansaldır.

Sartre'in, *Varlık ve Yokluk* adlı eserinin 145-210 sayfaları arasında kendisi-için-varlık'la bağıntılı olarak ele aldığı en temel konulardan biri zaman sorunudur. Kendisi-için-varlığın temel yapı özellikleri ontolojik boyutta zamanla⁶⁵ ilişkilidir. Bilindiği gibi varlık gibi zaman da Antik dönemden beri pek çok düşünürün dikkatini çekmişse de özellikle Emmanuel Kant⁶⁶ bu fenomeni felsefeye sistemli olarak kazandırmıştır. Çağdaş felsefede zamanın ne olduğu konusunda ilk görüş onun şimdiki anı kapsadığıdır. Geçmiş ve gelecek zaman ikinci derecede ele alınmaktadır. Geçmiş zaman yoktur çünkü geçmiştir, gelecek de yoktur çünkü o henüz gelmemiştir, yalnız hakiki ve yalnız şimdiki zaman vardır.⁶⁷ Geçmiş ve gelecek zaman, metafiziksel olarak bulunur. Örneğin düşünce gibi. Bunlar bizzat nesnel olarak mevcut olmadıkları gibi objektif olarak da ortada değildirler. Genel kanı, zamanın sonsuz yani ebedi olduğudur. Bu, zamanla ilgili yukarıda ortaya koyduğumuz birinci görüşe paralellik arz eder. Buradaki zamanla ilgili düşünce, Spinoza'nın felsefesinin bir başka görünümü, Stoacılığın bir başka şeklidir. Her ikisi de şunu açıklamaktadırlar: Eğer şimdiki zamandan başkası yoksa ve şimdiki zaman devam ediyorsa o daima şimdiki zaman olarak kalır.

Çağdaş düşünürlerin çoğuna ve varoluşçu düşünürlere göre zamanın ne olduğu konusunda ilk görüş onun şimdiki an olduğudur. Diğer görüşlerin geçici olmasına karşın bu düşünce asıl olandır. Aynı zamanda bu, üç anın bir devamı veya bir birliği gibi zamanın bir bütün olarak anlatımıdır. Zaman konusunda diğer bir görüş, zamanın sonsuz olduğudur. Bu görüş yukarıdaki görüşle aynıdır. Şimdiki zamanın sonsuzluğu nedir? diye sordüğümüzde onun şimdiki zamanın ayrıcalıklı uzantısı ve her şey olduğunu söyleyebiliriz. Mademki nerede ve ne zaman olursa olsun şimdiki zamandan başkası yoktur, dolayısıyla şimdiki zaman tektir, o halde varlık vardır. Diğer bir düşünce ise zamanın var-

⁶⁵ Talip Karakaya, *Çağdaş Felsefi Düşünceler*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2000, s.70.

⁶⁶ Bréhier, *a.g.e.*, Volume-2, s. 462.

⁶⁷ Karakaya, *a.g.e.*, s. 63.

lık olduğudur. Zaman, değişik süreleri oranlayarak ortaya çıkardığımız bir ayırım yani aklın varlığından başkası değildir. Yani zaman, değişen ve bizzat kendisiyle aynı olan süredir. Kısaca zaman, kendisiyle oluşum halinde olan varlıktır. Burada zamanın en önemli özelliğinden birisi oluşumla olan bağıntısıdır. Eğer zaman olmasaydı bundan bahsedilmeyecekti. Kuşkusuz zaman, oluşumun koşuludur. Çünkü o kendisinin de oluşumudur. Bundan dolayı öncelikle kendi oluşumunu sağlamak zorundadır. Devam eden ve değişen varlıktan başka hiçbir şey yoktur. Hiçbir şey mevcut olarak şimdiki zamandan başkasında bulunmaz. Yine hiçbir şey, şimdiki zamanın dışında değildir. Bunu Martin Heidegger zaman varlıktır, diyerek formüleştirmiştir. Heidegger'e göre Dasein, Sartre'in ifadesiyle kendisi-için-varlık, zamansal bir varlıktır.⁶⁸ O, insanı zaman içinde değil, zamanlaşma sürecinin bizzat kendisi olarak kabul eder. Çünkü Heidegger'e göre zaman kavramını oluşturan, zamanlılığın belli boyutlar içinde zamanlaşmasıdır. Objektif veya nesnel olarak zaman yoktur. O kendi kendini zamanlaştırır. Diğer bir anlatımla zaman tekrarlanamaz ve geri dönüşle yakalanamaz.⁶⁹

Sartre da Heidegger gibi zamanı, geçmiş ve geleceğin şimdide⁷⁰ birleştiği an olarak kabul eder. Ona göre geçmiş gerçek, gelecek ise gerçekleşmeye hazır durumdadır. O bu konuda kendinden önceki düşünürlerle tam bir düşünce birliği içinde olmayıp, ona göre geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın hiç biri diğerine üstün değildir. Çünkü bunların her biri diğerlerine aynı eşitlikle ve önemle bağlıdır. Eğer bunlardan birini diğerine üstün tutarsak, bu tercih gelecekte değil, şimdide yoğunlaşır. Geçmiş, benim varlığımın ayrılmaz bir parçasıdır. Kendisi-için-varlık, şimdiki zamandadır ve varlığı ona bağlıdır. Gelecek zaman ise kendisi-için-varlığın olmadığı şey olup, onun sübjektifliğini oluşturan eksikliklerdir. Diğer bir anlatımla, Sartre'a göre zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek olarak adlandırılması veya üçe ayrılması onun bütünlüğünü ortadan kaldırmaktan başka bir şey değildir. Bu kesinlikle böyle algılanmamalı ve değerlendirilmemelidir. Jean-Paul Sartre'da zaman Heidegger'den farklı olarak yalnız geleceğe değil, aynı zamanda hem geçmiş hem geleceğe doğru bir açılış ve kendinden kurtuluş uğraşısıdır. Diğer bir anlatımla bu varlık-yokluk diyalektiğinden kurtulmak için sanala yani hayale sığınma uğraşısıdır.

h) Kendisi-için-varlık, başkaları-için-varlık'ın ayrılmaz parçasıdır

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kendisi-için-varlığın dünyası soyut bir dünya değildir. Kendisi-için-varlık, varlık'ın karşısında oluş tavrı içinde olmasaydı kendi kendine yetecekti. Fakat hiçbir yerde kendi başına kendisi-için-varlık düşünülemez. Kendisi-için-varlık, bir başka varlığa gereksinim duyar. Bu, *l'être-pour-soi* diğer bir ifadeyle *başkası-için-varlık*'tır.⁷¹ Başkasında varolmak; başka bir şeyle bulunmak veya başkasında

⁶⁸ A.Kadir Çüçen, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Bursa: Asa Kitabevi, 1997, s. 62.

⁶⁹ Çüçen, a.g.e., s. 76.

⁷⁰ Sartre, a.g.e., ss. 145-168.

⁷¹ Sartre, a.g.e., s.270, 275, 281 ve ss. 413-464.

bulunmaktadır. Çünkü bilinç, yalnız kendi dışında bir başka varlıkla ilişkide bulunduğu durumda vardır. Olaylardan önce insanın kişiselliği bir tepki oluşturur. Sorumluluk insanın varlığının bölünmezliğidir. Bilinci özgürlüğü oluşturur. Özgür olmak sorumlu olmaktır. Bu durumda sorumluluk insan gerçeğinin başlıca özelliklerinden biridir.

Varoluş felsefesi insanın bilincini yalnızlığı üzerine çekmiştir. Çünkü kendisi-için-varlık olan ben, yalnız ve özgürdür. Zira dünyanın durumu bana başka bir yalnızlığı gösteriyor. Bu, herhangi bir nesnel konu da değildir. Bu bana, benim ben olduğumu anlatıyor. Fakat benim nesnelligimi göstermek gerekmez. Benim başka varlıklarla ilişkilerim yok mu? Bu soru Jean-Paul Sartre'ın her eserinde yer alır. Fakat pek çok felsefeci, Sartre'ın bu düşüncesini yeterli inceleyememiştir. Beni anlatan ve başkasından ayırt eden nedir? Diğer bir anlatımla bu, benim son derece kararlı ve farklı olduğumu sunmaktan başka bir şey değildir. Başka bir deyişle başkasının varlığını göstererek kendimi anlatmam. Sartre'a göre bu başkası ve ben olmayan *Ben*'dir. Başkası ben olmadığım gibi ben de başkası değilim. Bu durumda ben ve başkası arasında bir bağ vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Sartre bunu, yokluk olarak adlandırıyor. Bu yokluk, benimle başkası arasındaki her ilişkide bir zıtlık oluşturur. Dolayısıyla bu, farklı bilinçlerin yalnızlığı arasında bağın olmamasından kaynaklanmaktadır. Bir ayrılık örneğinin Ahmet'in ve Mehmet'in bilincini her zaman ayırt edecektir. Sartre'ın söylediği de budur. Gerçekten de Sartre'a göre; bilinç, özgürlük ve yokluk başkalarının ortaya koyduklarını kabul etmek istemiyor. Bu ne demektir? Örneğin, bizden herhangi biri kendi dünyasını anlatsa, hiç kimse onun ne düşündüğünü veya ne hissettiğini bilemez. Zira benim iç dünyamı ve kendimi ben bilirim.

Sonuç olarak, burada Sartre'ın düşünceleri doğrultusunda kendisi-için-varlığın ontolojik olarak analizini yapmaya çalıştık. Varlığı kendine özgü bir şekilde ele alan Sartre'ın büyük bir eleştiriye hedef olduğunu görmekteyiz. Tüm bu eleştirilere rağmen o, bilinci, kendinde-varlıkla birleşemeyen ve aynı zamanda ondan da ayrılamayan bir varlık olarak ele almaktadır. Çünkü bilinç, bir şeyin bilinci olup bu dünyada bir varlıktır. Ayrıca bilinç için olan dünya da bilincin içindedir. Sartre, kendisi-için bilinçle, bilinç içinde dünya ikiliğini benimser, ve ona göre bilinç, nesnel gerçeklerde değil, nesnel gerçekler bilinçte aydınlanır. Dolayısıyla o, kendi dışında hiçbir şeyi de tanımaz ve kabul etmez. Kısaca, Sartre ontolojisinde kendisi-için-varlığın en belirgin özelliği olan bilincin; kendi varoluşunu, özgürlüğünü, zamansallığını, kendinde nasıl varlık olduğunu, yoklukla olan bağını ve özellikle başkalarıyla olan ilişkisini açıklamaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- Bréhier, Emile, *Histoire de la philosophie*. T.1., 8e éd., Paris: P.U.F., 1997 et T.2., 7e éd., Paris: P.U.F., 1996.
- Breton, Stanislas. *Conscience et intentionnalité*. Paris: Edit. E.Vitte, 1956.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*. Ankara 1997.
- Contat, Michel, *L'existentialisme* in *Magazine littéraire*. No:320, Avril, 1994, ss. 18-26.
- Copleston, Frederick. *Felsefe Tarihi*. Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul 1990.
- Çüçen, A.Kadir, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Bursa 1997.
- Dictionnaire de la Langue Française-Le Petit Robert*, Paris 1989. Foulquié, Paul, *L'existentialisme*. 20e éd. Paris: P.U.F., 1989.
- Gürsoy, Kenan. *Jean-Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*. Ankara 1991.
- “Maurice Merleau-Ponty'de Şuur-Ben İlişkisi”, *Türkiye I. Felsefe, Mantık, Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 19-21 Kasım 1986, Ankara 1991, ss. 29-34.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi*, 6, İstanbul 1979.
- Heidegger, Martin. *Etre et Temps*. Trad. F. Vezin, Paris: Gallimard 1986.
- Hegel, W.G.F. *Phénoménologie de l'esprit*, Trad. par G. Jarczyk et P.-J. Labarrière, Paris 1993.
- Husserl, Edmund. *Méditations cartésiennes*. Trad. Levinas et Peiffer, Paris 1947.
- Idées directrices pour une phénoménologie*. Trad. P. Ricoeur, Paris 1985.
- Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Çev. Harun Tepe, Ankara 1997.
- İnam, Ahmet, *Edmund Husserl Felsefesinde Mantık*. Ankara 1995.
- Karakaya, Talip, *Çağdaş Felsefi Düşünceler*. Isparta 2000.
- Korlaelçi, Murtaza, “Varlık ve Öz”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı: 37, Ankara 2003.
- Lalande, André, *Vocabulaire Technique et Critique de la Philosophie*. Paris 1991.
- Lévinas, Emmanuel. *La théorie de l'intuition dans la phénoménologie de Husserl*. Paris 1930.
- Magill, Frank. *Egzistentialist Felsefenin Beş Klasiği*. Ter. Vahap Mutal, İstanbul 1992.
- Sartre, Jean- Paul. *L'Être et Le Néant*. Paris 1970.
- Existentialisme est un humanisme*. Paris 1946.
- La Nausée*. Paris: Gallimard, 1938.
- L'imagination*, 8e.éd., Paris 1981.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*. Ankara 1968.
- Verneaux, Roger. *Egzistansialisme Üzerine Dersler*. Çev. Murtaza Korlaelçi, Kayseri, 1994 -
- Çağdaş Ateizm Üzerine Dersler*, Çev. Murteza Korlaelçi, Ankara 2001.

Abstract: *An Ontological Analysis of the Concept of Being-for-Itself in Sartre's Philosophy*

Consciousness, which is discussed more and more as a result of Edmund Husserl's phenomenological studies in particular, is seen to be making contemporary intellectuals busy. Consciousness expressed by the concepts of cognition, sense, perception, etc. cause disputes among both idealist and materialist thinkers. It also occupies an important place in Jean-Paul Sartre's ontology. Is consciousness, which is considered by representatives of all extreme poles of philosophy, a phenomenon particular to human beings only? If so, does it contain only subject or object? What is its origin or core? Why does Sartre give an importance place to this in his philosophy? This work aims to provide an analysis and answers to these questions.. Parallel to this, in most of materialists, consciousness is a reflection of the matter and social origin developed to the highest level in animate beings, whereas in Husserl it is the consciousness of something. In Sartre, this concept has a rather different meaning. For him, no ego can create consciousness, and it belongs to being and is born with it. Consciousness, which is a result of the struggle for existence, tries to be full of itself and be fundamental to its existence. So, it has to be-for-itself-in-itself, for it inquires into what is expected from itself, realises its full being and gets rid of the state of being nonsense. In short, according to Sartre, the characteristic of being-for-itself is not limited to consciousness. In this work, I tried to consider how being-for-itself struggles for its being, the connection of being-for-itself with non-existence, its the struggle to be free. I also deal with the probabilities it has and its place in the concept of time from Sartre's ontological and existentialist viewpoint.

Key Words: Consciousness, Being for itself, Sartre, Ontology, Phenomenology, Husserl, Cogito, Subject, Object, Nothingness, Freedom, Other.